

ACCESS TO INFORMATION, ACCESS TO ARCHIVES

Budimpešta, 10. do 21. srpnja 2000.

U Budimpešti je u organizaciji Srednjoeuropskog sveučilišta (Central European University – CEU) i Arhiva Otvorenog društva (Open Society Archives – OSA) od 10. do 21. srpnja održan dvotjedni seminar pod nazivom *Access to Information, Access to Archives*. Pohađalo ga je 28 učesnika različitih struka: pravnici, povjesničari, arhivisti, novinari, političari, borci za ljudska prava – članovi nevladinih organizacija iz Rusije, Litve, Latvije, Estonije, Gruzije, Armenije, Bjelorusije, Ukrajine, Bugarske, Mongolije, Kazahstana, Poljske, Mađarske, Slovačke, Slovenije i Hrvatske.

Voditelj seminara bio je informatolog **dr. Iván Székely**, stručnjak multidisciplinarnog područja zaštite podataka i slobode informacija, koji je obnašao dužnost Glavnog savjetnika Mađarske parlamentarne komisije za zaštitu podataka i slobodu informiranja, a trenutno je savjetnik OSA. Ostali su predavači bili: **dr. Herbert Burkert** stručnjak na području pravnih i socijalnih aspekata novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija, predavač na Sveučilištu St. Gallen i član Stručne grupe Vijeća Europe Info 2000, **Claes Gränström** predsjednik Komiteta Međunarodnog arhivskog vijeća (MAV-a) za arhivska pravna pitanja, **dr. Charles Kecskeméti**, povjesničar i arhivist, dugogodišnji član MAV-a i predstavnik arhivske zajednice u projektima Vijeća Europe, **Boris Pustintsev**, poznati ruski političar i borac za ljudska prava, predsjednik nevladine humanitarne organizacije "Citizens' Watch", **dr. Gergana Jouleva**, osnivač i predsjednica "Access to Information Program", nevladine organizacije kojoj je glavni cilj promicanje prava na informaciju u Bugarskoj i gost predavač povjesničar **Laszlo Karsai**, koji se bavi proučavanjem totalitarnih režima 20. st.

Seminar je, kao što je razvidno iz njegova naziva, posvećen problemima dostupnosti informacija, kako u arhivima tako i u upravnim tijelima državne vlasti (vladi, ministarstvima, uređima, državnim agencijama i dr.). Kako se dostupnost odnosno pristup javnim dokumentima i informacijama od interesa javnosti smatra osnovnim preduvjetom demokratskog društva, tako se očuvanje tih dokumenata i njihova dostupnost istraživačima doživljava kao temeljno sredstvo za otvaranje prošlosti (kako dalje, tako i bliže) i također jednim od važnih uvjeta demokracije. Arhivi imaju presudnu ulogu u ispunjenju tih uvjeta, a način na koji ispunjavaju tu osnovnu informativnu funkciju u velikoj mjeri ovisi o obrazovanosti i stavu arhivske zajednice. Cilj seminara bio je ponuditi članovima arhivske struke, ali i istraživačima, povjesničarima te onima koji rade u javnoj upravi, detaljniji uvid u vodeće principe i postojeće primjere zapadnih i novih demokratskih država.

Prvi blok tema bio je posvećen teoriji odnosno zakonodavstvu, pri čemu je dat naglasak na pregled osnovnih principa i modela dostupnosti informacija, primjere slobode informacija, tajnosti, privatnosti i arhivskog zakonodavstva te evaluaciju prava na informaciju od javnog interesa (u interesu javnosti). Unutar toga održana su sljedeća predavanja: *Osnovni modeli otvorenosti i tajnosti*, *Razvojni model dostupnosti javnih informacija*, *Osnovna ograničenja dostupnosti*, *Uvod u povijest slobode informacija*, *Oruda za slobodu informacija*, *Privatnost kao ograničenje dostupnosti* te okrugli stol *Sadašnjost i budućnost dostupnosti*.

Potaknuta je i diskusija o stanju dostupnosti u različitim zemljama i ulozi međunarodnih organizacija u nekim zemljama, a predstavnici različitih zemalja održali su prezentacije u kojima su opisali stanje u svojoj zemlji: odgovarajuće zakonodavstvo i praksu. U sklopu tih prezentacija raspravljalo se i o specijalnim pravnim problemima: odnosu između podataka i dokumenata, ustavnim i drugim ograničenjima dostupnosti (državna i službena tajna, privatnost pojedinca i informacijsko samoodređenje). Održana su predavanja: *Problemi dostupnosti u Rusiji*, *Problemi dostupnosti u Bugarskoj*, *Švedski model otvorenosti*, *Mađarski model*, koja su poslužila kao okvir za raspravu o nekim pitanjima iz arhivske prakse – periodu zaštite, ograničenju dostupnosti, depozitima, inspekcijama, pregledima, kopiranju i objavljivanju dokumenata, sličnostima i razlikama između javnih i privatnih arhiva, pravilima korištenja, troškovima, referentnoj službi, obavijesnim pomagalima te korištenju digitalne tehnologije i meta-informacija o arhivima.

Iduća skupina tema bila je posvećena analizi utjecaja promjene političkih sustava u zemljama regije, u sklopu kojih se raspravljalo o temama poput masovne deklasifikacije, reklasifikacije, privatizacije te otvaranja dosjeka bivših represivnih režima (uključujući tajne službe). Predavanja *Učinci promjene sustava i "Citizens Watch": Svakodnevna borba protiv vladina monopola nad informacijama*, poslužila su kao uvod u iscrpne diskusije. Posebno zanimanje sudionika, poglavito onih iz zemalja nastalih od bivših sovjetskih republika, iskazano je za arhive KGB-a, o kojima je iz prve ruke govorio Boris Pustincev. On je o iznio svoja osobna iskustva iz Arhiva KGB-a, otvorenih početkom 90-ih, u kojima je tražio podatke o svojem vlastitom suđenju, a i više prisutnih povjesničara iz različitih zemalja iznijelo je svoja osobna iskustva u traženju dokumenata KGB-a..

Završni dio seminara bio je posvećen moralnim i etičkim aspektima povijesti 20. st. Dr. Kecskeméti toj je problematici posvetio dva izvanredna predavanja: *Tajne i Suočiti se ili zaboraviti*, u kojima je ne samo opisao povijesni razvoj tajnih arhiva odnosno tradiciju čuvanja tajnih dokumenata u arhivima, nego je na primjerima Njemačke, Rusije i drugih europskih zemalja iznio konkretne primjere moralnih i etičkih dvojbi s kojima se susreću istraživači i arhivisti. Poseban naglasak stavio je na dokumente totalitarnih režima 20. st., odnosno prijeporna pitanja iz bliže prošlo-

sti koja imaju posebnu težinu ne samo za državu, nego i za milijune ljudi čija se ime-
na nalaze u takvim dokumentima. Predstavljene su postojeće europske tradicije na
području dopuštanja pristupa istraživačima dokumentima 20. st., kao i snažne
međunarodne inicijative vezane uz dostupnost informacija – INCOMCA projekt
(kompjutorizacija arhiva Kominterne) te ideje o osnivanju međunarodnog centra za
prikupljanje dokumenata vezanih uz ratne zločine i kršenje ljudskih prava pri OSA u
Budimpešti.

Vezano uz ove teme održane su i dvije radionice posvećene konkretnim proble-
mima: *Transfer dokumenata vezanih uz Holokaust u strane zemlje* (npr. *Yad Ya-
shem*) i *Problem lustracije/otkrivanja dokumenata za vrijeme političke tranzicije*
(*granica javnosti i privatnosti*).

Posebno predavanje posvećeno je Preporuci Vijeća Europe o korištenju arhiva.
Dr. Székely i dr. Kecskeméti podrobno su opisali put do njena usvajanja i njeno
značenje za arhive. Razmatrani su pravni i stručni aspekti korištenja, zaštita gradiva
i ograničenja prava dostupnosti (zaštita državnih interesa i zaštita privatnosti poje-
dinca). Ukazano je na dvije tendencije koje trenutno postoje u arhivskoj praksi: pra-
vo korištenja kada gradivo više nije u uporabi i pravo korištenja od nastanka gradi-
va, tj. pravo na informaciju od početka nastanka spisa, uz napomenu da sve više ne-
staje granica između korištenja dokumenata u administraciji i u arhivima.

Kao jedan od značajnih rezultata seminara treba navesti upoznavanje polazni-
ka s relevantnom literaturom (npr. radovima što ih izdaje nevladina organizacija
Članak 19, zaključcima CITRE XXXII, Edinburgh 1997. te raznim izvještajima
MAV-a), a korisnim treba istaknuti i priliku za upoznavanjem različitih političkih i
kulturnih tradicija, kao i pravnih rješenja.

Sudionici seminara mogli su se upoznati i s Arhivom Otvorenog društva (OSA)
i CEU knjižnicom. Arhiv je osnovan 1995. godine, a sakuplja gradivo iz razdoblja ko-
munizma i hladnoga rata poglavito s područja Srednje i Istočne Europe te gradivo koje
se odnosi na problematiku ljudskih prava i aktivnosti mreže Sorosevih fundacija.

Vlatka Lemić